

De kleine Geschiedenis van Leiden

voor
dummies[®]

Léon van der Hulst

BBNC
uitgevers

Amersfoort, 2016

Inhoud

Inleiding	11
Hoofdstuk 1: De voorgeschiedenis	15
Het Rijnland	15
Romeinen en Bataven	16
Het kanaal van Corbulo	17
De Bataafse opstand	17
Castellum Matilo	17
Gordon	19
De hand van de keizer	20
Hoofdstuk 2: De middeleeuwen (1000-1566)	23
Is Leithon Leiden?	23
Wie bouwde de Burcht?	24
Rijnsburg verwoest	26
Ontginning	27
Leiden aan zee	27
De Loonse Oorlog	29
De stad en de burggraaf	31
Stadsrechten	32
Failliet	33
De schout	34
De pest	35
Hoekse en Kabeljauwse twisten	36
Het beleg van 1420	37
Stadsuitbreidingen	37
Drie parochies	40
Klooster Mariënpoel	41

Moderne Devotie	41
De Latijnse School	43
Laken	44
De waardijns	45
Engelse wol	45
Van hout naar steen	45
Participatiesamenleving	46
Boetes	47
De Heilige Geest	47
Het beleg van 1480	49
Hoofdstuk 3: Opstand, beleg en ontzet (1566-1588)	51
De eerste Beeldenstorm	51
Leiden kiest voor Oranje	54
De tweede Beeldenstorm	54
Het eerste beleg	56
Glippers	57
Nalatig stadsbestuur?	58
Het tweede beleg	59
Leidens Ontzet	61
Noodgeld	65
Eten op 3 oktober	66
Jan van Hout	67
Universiteit	68
De universiteit als beloning?	68
Valse start	69
Studentenleven	71
De samenzwering	72
Hoofdstuk 4: De gouden jaren (1588-1672)	75
Laken	75
Stadsuitbreiding	77
Huisjesmelkers	79

Verponding	80
Stadsarchitect	81
Politieke macht	82
Profijt van de oorlog	82
Arminianen contra Gomaristen	83
Pilgrims	86
Leidse schilders	88
Rembrandt van Rijn	88
Een kil klimaat	89
Het einde van de Gouden Eeuw	92
Hoofdstuk 5: Achteruitgang en revolutie (1672-1807)	93
Economische malaise	93
De onbezongen helden van de Hortus	95
De Gazette de Leyde	96
Leuker kunnen we het niet maken	96
De schutterij	97
Leidse ietsen	98
Het Leids Ontwerp	99
Bataafse coup	100
Hoofdstuk 6: Industriestad (1807-1870)	103
Het Kruitschip	104
Schuldvraag	104
Wat deed het schip in de Steenschuur?	105
Doofpot?	106
De goede koning	106
Wederopbouw	108
Drie schoft Oranje boven!	109
De Leidsche Jagers	110
Singels	112
Een financieel schandaal	113
De Huiszitten-affaire	114

Leiden komt op stoom	116
Cholera	118
Kinderarbeid.....	119
Fabriekskinderen	119
De student-auteurs.....	121
Hoofdstuk 7: De moderne tijd (1870-1940)	123
Spoorwegen	123
Stadsuitbreiding 1896.....	124
Goeie Mie	125
Einstein aan het Rapenburg	127
De stadhuisbrand	128
Trianon	128
Zwemmen in de kerk	129
Marinus van der Lubbe	130
Hoofdstuk 8: De oorlog (1940-1945).....	131
De Duitse inval	131
De joodse gemeenschap	132
De rede van Cleveringa.....	134
Bezetting.....	135
De Hongerwinter	136
Bombardement	136
Hoofdstuk 9: De naoorlogse periode (1945-2015)	139
Grenzen aan de groei.....	140
Stad van kennis en cultuur.....	142
Rex	143
De Zangeres Zonder Naam	143
De Groenordhallen.....	144
Jûh, kom je uit Leiû dan?.....	146
Hoofdstuk 10: Meer dan tien belangrijke historische plekken. .	149
De Burcht	149
Het Gravensteen	150

Het Zweetkamertje	151
De Hortus	152
De Waalse Kerk	152
Wevershuisjes	153
De Lakenhal	153
De Meelfabriek	154
Het Kamerlingh Onnes Laboratorium	154
De Klikspaanweg	154
Naturalis	155
Index	157

Inleiding

Dit is de geschiedenis van een Hollandse stad. Het is een bewogen historie met hoogtepunten en diepe dalen. Een stad die een cruciale rol speelde tijdens het verloop van de Nederlandse Opstand. Waar theologische conflicten op straat werden uitgevochten. Een stad waar ooit het koudste plekje op aarde was en de eerste universiteit van Nederland werd gesticht. De textielindustrie drukte haar stempel op de stad en haar bewoners. Een stad die bittere armoede kende en grote kunstenaars voortbracht.

Reuzen

Uiteraard is dit niet de eerste keer dat het verhaal van Leiden wordt verteld. Ik sta op de schouders van reuzen. Het nijvere archiefwerk is door anderen gedaan. Tussen 2002 en 2004 verscheen in vier delen een wetenschappelijke geschiedenis onder redactie van R.J.C. van Maanen. Het werk werd uitgevoerd in opdracht van Stichting Geschiedschrijving Leiden, een samenwerkingsverband van de Vereniging Oud Leiden, het Gemeentearchief en de Vereniging Jan van Hout. De titel, *Leiden De geschiedenis van een Hollandse stad*, refereert aan het gelijknamige werk van P.J. Blok dat tussen 1910 en 1918 verscheen. In 2008 verscheen een handzaam overzicht *De historische canon van Leiden* van J. Blom, R. van Maanen en C. Smit. Voor de vroegste geschiedenis van Leiden heb ik gebruik gemaakt van de reeks *Bodemschatten en bouwgeheimen* van de afdeling Monumenten en Archeologie van de Gemeente Leiden en *Het ontstaan van Leiden* van Freek Lugt. Voor de geschiedenis van de Leidse Universiteit was *Groepsportret*

met *Dame* van Willem Otterspeer onmisbaar. Een onuitputtelijke bron van informatie waren de jaarboeken van de Vereniging Oud Leiden. Buiten genoemde werken heb ik tientallen andere boeken en artikelen geraadpleegd. Te veel om hier te vermelden.

Glipper

Ik zal het hier maar gelijk opbiechten: ik ben een glipper. Dat Leiden in mijn paspoort staat was al kantje boord. Mijn geboortehuis aan de Rijndijk staat sinds de annexatie van 1966 op Leids grondgebied. Mijn oudere zussen kwamen in hetzelfde huis ter wereld, maar dat stond toen nog in Voorschoten. Ik ben dus geboren in Leiden, maar getogen in Leidschendam. In 1990 keerde ik terug naar Leiden om er geschiedenis te gaan studeren. Na mijn afstuderen ben ik naar Den Haag 'geglip't. Toch is Leiden nooit uit mijn hart geweest.

Hoe dit boekje werkt

Vanzelfsprekend is *De kleine Geschiedenis van Leiden voor Dummies* verre van volledig. Voor iedereen die zich verder wil verdiepen in de Leidse geschiedenis kan ik bovengenoemde titels van harte aanbevelen. In de beknopte index achter in dit boek zijn de belangrijkste personen te vinden.

Pictogrammen

Om de inhoud van de tekst te markeren zijn pictogrammen gebruikt. De volgende pictogrammen zijn in de tekst te vinden:

BELANGRIJK

Dit pictogram geeft aan dat er in de tekst een belangrijke ontwikkeling wordt beschreven.

TECHNISCHE
INFO

Dit pictogram vestigt de aandacht op een korte en heldere uitleg van gebeurtenissen en processen. Interessant, maar lig er niet wakker van als je iets vergeet.

CITAAT

Dit pictogram markeert een citaat van een Leidenaar of een bezoeker van de stad.

Hoofdstuk 1

De voorgeschiedenis

L eiden dankt zijn bestaan aan de Rijn. Tegenwoordig kabbelt de rivier rustig door de stad. De monding bij Katwijk is eeuwen geleden verzand. Tot de twaalfde eeuw was dat anders, de Rijn had een open verbinding met de Noordzee. De rivier was een woeste stroom. Tijdens stormen drong het zeewater diep het binnenland in. De Rijn was een getijrivier. Langzaam vormde zich een oeverwal doordat sediment werd afgezet. De oeverwal stabiliseerde de loop van de rivier.

Het Rijnland

Tussen de vijfde en de derde eeuw voor Christus trok de zee zich terug en lag de Nederlandse kustlijn verder naar het westen dan nu het geval is. In die periode vormde zich door afzetting van klei

en zand een eiland tussen twee takken van de Rijn. Het Waardeiland werd de kern van het vroege Leiden. Tegelijkertijd ontstonden de zijriviertjes de Does, de Zijl, de Vliet, de Mare en de Zwet. Tot ongeveer het jaar 1000 werd de waterstand beïnvloed door het getij. Het vruchtbare rivierslib maakte de rivieroever aantrekkelijk voor vroege bewoners. Maar de rivier was onvoorspelbaar: overstromingen vormden altijd een gevaar.

De eerste menselijke sporen op het grondgebied van Leiden zijn gevonden op een oude strandwal ten noorden van de Wassenaar-seweg. De resten dateren uit de late steentijd (2800–2000 v. Chr.). Uit de daarop volgende bronstijd en de vroege ijzertijd zijn er geen vondsten. Door de werking van het water zijn waarschijnlijk veel resten weggespoeld of verdwenen onder dikke lagen afzetting. Uit de late ijzertijd (250–50 v. Chr.) zijn er wel archeologische vondsten. In de Stevenshofpolder is een knuppelpad gevonden, een pad door het veen, gemaakt van boomstammen. Ook in de Cronesteynpolder zijn resten van ijzertijdbewoning gevonden. Langs zijstromen van de Rijn leefden kleine groepen mensen bij elkaar, waarschijnlijk niet meer dan één of twee families. Op de vruchtbare oeverwallen bedreven ze landbouw en hielden ze vee.

Romeinen en Bataven

Tot dusverre zijn we voor de Leidse geschiedenis aangewezen op archeologische vondsten. Met de komst van de Romeinen zijn er ook schriftelijke bronnen beschikbaar die vertellen over de schaarse bewoners van de Leidse regio aan het begin van de jaartelling. De Romeinse historicus Tacitus noemde de bewoners Bataven.